УДК 278.937
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-3-38

Ольга ЦОКУР,
orcid.org/0000-0002-9418-0801
доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри педагогіки
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
(Одеса, Україна) scokur@ukr.net

Іван БОЙЧЕВ,
orcid.org/0000-0002-9418-0801
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри музичного та образотворчого мистецтва
Ізмаїльського державного гуманітарного університету
(Ізмаїл, Одеська область, Україна) vivboychev@gmail.com

ХАРАКТЕРИСТИКА ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ ЯК СУБ'ЄКТА СУЧАСНОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Стаття присвячена розкриттю специфіки й узагальненню характеристик творчого потенціалу особистості як суб'єкта сучасної музичної культури з метою обґрунтування необхідності їх врахування під час оновлення змісту і технологій професійної освіти фахівців спеціальності 025 «Музичне мистецтво» та 014 «Середня освіта» (Музичне мистецтво) на засадах студентоцентрованого підходу. Конкретизовано, що рушійною силою еволюції музичної культури як універсального способу творчої самореалізації суб'єкта музики як її головної дійової особи, постає її особистісно-професійний розвиток в сфері музикування (творчість і виконавство), інтонування (мислення і семантика) й артикулювання. Останній спрямовано на досягнення суб'єктом сучасної музичної культури досконалого технічного й художнього рівня, що вимагає цілеспрямованого розкриття та нарощування ним власного творчого потенціалу. Творчий потенціал являє собою універсальну характеристику професійного музиканта, змістовна визначеність якої виявляється в його художньо-творчій діяльності шляхом прирощення як матеріально-духовних цінностей, так і демонстрації способів успішної професійної самореалізації завдяки ефективному використанню наявних інтелектуально-креативних, психофізичних, емоційно-вольових, морально-духовних та художньо-естетичних ресурсів. Музична культура, забезпечуючи життєву активність і функціональну обумовленість культуротворчої діяльності, виступає чинником вияву духовності, світоглядних орієнтирів та творчого потенціалу майбутнього фахівця-музиканта, міри його креативно-професійної самореалізації. Одночасно музична культура постає інтегративним інтелектуально-художнім та соціально-просвітницьким простором, в якому виявляється не тільки креація і акумуляція музичного досвіду, але й здійснюється професійна діяльність суб'єктів музичної творчості, виконавства та просвітництва. Творчий потенціал, пронизуючи різні явища музично-творчої практики, характеризується таким комплексом особливостей суб'єкта музичної культури, що забезпечує змістовно-якісний рівень його професійної (композиторської, виконавської, музикознавчої, музично-педагогічної) діяльності.

Ключові слова: *потенціал, творчий потенціал, формування творчого потенціалу особистості, музична культура, суб'єкт сучасної музичної культури, особистісно-професійний розвиток музиканта, професіоналізм музиканта, професійна музична освіта, студентоцентрований підхід.*

Olga TSOKUR,
orcid.org/0000-0002-9418-0801
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Pedagogy
Odessa I.I. Mechnikov National University
(Odesa, Ukraina) scokur@ukr.net

Ivan BOYCHEV,
orcid.org/0000-0002-9418-0801
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Music and Fine Arts
Izmail State Humanitarian University
(Izmail, Odesa region, Ukraine) vivboychev@gmail.com

CHARACTERISTICS OF THE CREATIVE POTENTIAL OF PERSONALITY AS A SUBJECT OF MODERN MUSICAL CULTURE

The article is devoted to revealing the specifics and summarizing the characteristics of the creative potential of an individual as a subject of modern musical culture in order to substantiate the need to take them into account when updating the content and technologies of professional education of specialists in the specialty 025 "Musical Art" and 014 "Secondary Education" (Musical Art) on the basis of a student-centered approach. It is specified that the driving force of the evolution of musical culture as a universal way of creative self-realization of the subject of music as its main protagonist is its personal and professional development in the field of music making (creativity and performance), intonation (thinking and semantics) and articulation. The latter is aimed at the achievement by the subject of modern musical culture of a perfect technical and artistic level, which requires purposeful disclosure and building up of his own creative potential. Creative potential is a universal characteristic of a professional musician, the meaningful determination of which is manifested in his artistic and creative activity by increasing both material and spiritual values, and demonstrating ways of successful professional self-realization thanks to the effective use of available intellectual-creative, psychophysical, emotional-volitional, moral-spiritual and artistic and aesthetic resources. Musical culture, providing vital activity and functional conditioning of cultural activity, acts as a factor in the manifestation of spirituality, worldview orientations and creative potential of the future professional musician, a measure of his creative and professional self-realization. At the same time, musical culture appears as an integrative intellectual-artistic and social-educational space, in which not only the creation and accumulation of musical experience is manifested, but also the professional activity of subjects of musical creativity, performance and education. Creative potential, pervading various phenomena of musical and creative practice, is characterized by such a complex of features of the subject of musical culture that ensures the content-quality level of his professional (composing, performing, musicological, musical-pedagogical) activity.

Key words: *potential, creative potential, formation of the creative potential of an individual, musical culture, subject of modern musical culture, personal and professional development of a musician, professionalism of a musician, professional musical education, student-centered approach.*

Постановка проблеми. Згідно сучасних вимог загальноєвропейської й національної рамки кваліфікацій, провідною стратегією професійної музичної освіти в наступний час визначено виховання творчої особистості шляхом розкриття й зміцнення її інтелектуально-креативного, морально-духовного й художньо-естетичного потенціалу. Відтак, питання щодо обгрунтування концептуально-методологічних засад, а також уточнення сутності й специфіки творчого потенціалу особистості як суб'єкта сучасної музичної культури, значно актуалізувалися в контексті модернізації змісту та оновлення технологій професійної підготовки кадрів для мистецької галузі, зокрема, шляхом утвердження настанов студентоцентрованої освітньої передигми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен творчого потенціалу особистості останніми роками все частіше привертав увагу науковців різних спеціальностей, особливо тих з них, які досліджували його сутність в контексті вияву специфічних ознак професіоналізму майбутніх музикантів (Н. Гуральник, І. Коновалова, П. Кравчук, О. Чаплигін, Л. Шевченко, О. Щуклина), а також вияву психолого-педагогічних закономірностей їхнього формування як конкурентноздатних та професійно мобільних фахівців сучасної сфери музичного мистецтва (А. Зайцева, В. Моляко, О. Олексюк, А. Татарнікова, В. Холоденко, Ці Сянбо). Між тим, незважаючи на чисельність досліджень, що розкривають окремі аспекти становлення творчої особистості майбутніх музикантів під час професійної підготовки, досі бракує праць, спрямованих на осягнення й узагальнення концептуальних засад розвитку творчого потенціалу особистості як суб'єкта сучасної музичної

культури, зокрема, в контексті парадигмальних змін в культурі на межі XX – XXI століть.

Мета статті полягає в конкретизації характеристик творчого потенціалу особистості як суб'єкта сучасної музичної культури, які необхідно враховувати під час оновлення змісту і технологій його професійної освіти на засадах студентоцентрованого підходу.

Виклад основного матеріалу. В контексті сучасних наукових досліджень проблеми розвитку творчого потенціалу особистості як суб'єкта музичної культури й освіти суттєво важливим вбачається осмислення тих цінностей, які визначають поле смислів і значень останньої як культурного феномена. Музична культура, художнім центром якої визнається «академічна музика» у формі творчості професійних композиторів, «які творили в жанрах, що містять в собі значні художні та етичні ідеї та виробили відповідні засоби музичної виразності», в ході історичної еволюції набула властивостей еталону культури (Гуральник, 2008: 279). Музична культура, формуючи властивий лише їй тип свідомості і специфічний стиль функціонування завдяки артефактам авторської творчості, які вписані у художньо-історичну картину буття й базуються на системі сформованих ціннісних орієнтирів та естетико-художніх архетипів епохи, досягла універсальності і всесвітньої загальнозначущості художніх цінностей (Fiske, 1990: 84). Через це, інтелектуально-художній континуум і духовні смисли музичної культури розкриваються крізь призму образного сприйняття й художнє віддзеркалення провідних суб'єктів:

– композиторів як творців музичних творів, креативно-особистісний досвід яких шляхом актів індивідуального творення, креації нового унікального і неповторного художнього об'єкта, включається у художню біографію музичної культури та складає її специфічний музичний Логос;

– виконавців і слухачів як найважливіших учасників музично-комунікативного процесу, який під впливом антропологічних детермінант концентруючи увагу на ціннісних орієнтаціях (музичне буття людини, образ людини в музиці, людина «музикуюча») та якостях творчої особистості, відображує закладені в музичній культурі знання, комунікативні відносини, почуття, емоційні стани, дії (Коновалова, 2016: 175).

Отже, музична культура як багаторівневе й комплексне поняття, яке має зміст, структуру і функціональні параметри, які визначають її специфіку та своєрідність у кожну історичну епоху в наступний час тлумачиться по-різному:

– як історично детермінована, ієрархічна й складно-організована система, що, утворюючи музичну семіосферу як єдиний ціннісно-смисловий об'єкт, зумовлює специфічну інтелектуально-духовну цілісність завдяки взаємообміну світоглядних, індивідуально-психологічних, художньо-естетичних і духовно-аксіологічних особливостей музичної творчості, а також специфіці механізмів її відтворення, сприйняття, пізнання й розуміння у контексті тріади «людина – музика – культура»;

– як складне поліструктурне явище, що формується з численних функціональних елементів (музично-діяльних підсистем, артефактів, форм, видів і суб'єктів творчості, креативно-психологічних механізмів творення й способів трансляції художнього досвіду);

– як складна ієрархічна система відносин, що об'єднує «знаки, тексти, умови комунікації, філософсько-естетичні та етичні норми, які визначають цінність музики, усі види музичної діяльності, її суб'єкти і об'єкти (слухачі, виконавці, композитори, твори), а також соціальні інститути (Levinson, 2003: 61);

– як «процесуальний» різновид художньої культури, репрезентована самостійними, але взаємопов'язаними структурними пластами – творчістю та виконавством, які детермінують появу різноманітних жанрових типів і форм їх функціонування в музиці, сприяючи збагаченню й ускладненню даної системи, що поєднує музичні цінності (твори та їх виконавські трактування), види діяльності (за їх творенням, збереженням, виконанням, перетворенням, розповсюдженням) та суб'єкти даних видів діяльності;

– як складне структурно-семантичне утворення, що в контексті соціологічних та естетичних значень диференціюється на відносно автономні, але взаємопов'язані сфери: професійну (письмової та усної традицій) та непрофесійну (самодіяльну, що вбирає аматорство та фольклор), які у сучасному історико-культурному просторі складають основою формування мікстових й міжвидових (напівпрофесійних) царин творчості і виконавства, зокрема, в стилі електронно-комп'ютерної музики, алгоритмізації творчого процесу митця (Коновалова, 2016: 181–182).

З означеного вище слідує, що музична культура як полісистемне явище й складний інформаційно-комунікативний феномен, з одного боку, відбиває цілісний аспект історично зумовленої музичної діяльності її суб'єктів й стає об'єктивацією духовних інтенцій і творчого потенціалу, що концентруються в авторських і виконавських контек-

стах. З іншого боку, музична культура як система художньо-історичних програм креативно-особистісної реалізації і комунікації, постає умовою мистецької екзистенції музиканта як суб'єкта творчої діяльності в світі культури. Загалом, музична культура, забезпечуючи життєву активність і функціональну обумовленість культуротворчої діяльності, виступає чинником вияву духовності, світоглядних орієнтирів та творчого потенціалу митців, міри їх соціальної активності та креативно-професійної самореалізації. Одночасно музична культура постає інтегративним інтелектуально-художнім та соціально-просвітницьким простором, в якому виявляється не тільки креація і акумуляція музичного досвіду, але й здійснюється духовна екзистенція та креативна діяльність суб'єктів творчості, виконавства та просвітництва (Bartel, 2006: 35).

Суттєво, що рушійною силою еволюції музичної культури як універсального способу творчої самореалізації суб'єкта музики як її головної дійової особи – «людини музикуючої» (homo musicus) постає її особистісно-професійний розвиток в сферах музикування (творчість і виконавство), інтонування (мислення і семантика) й артикулювання (структурна і поведінкова реалізація змісту музикування та інтонування). Останній вимагає не тільки усвідомлення «особистісного сенсу» кожної із складових цієї соціокультурної ролі та статусу музиканта як професіонала загалом (Земцовский, 1992: 88), але й об'єктивації, розкриття та нарощування ним власного творчого потенціалу (композиторського (авторського), виконавського (артистичного) або музикознавчого (музично-аналітичного), необхідного для досягнення в музичній діяльності особливого технічного й художньо досконалого рівня (Коновалова, 2016: 191).

Отже, розуміння сутності творчого потенціалу «людини музикуючої» як суб'єкта музичної культури тісно пов'язане зі специфікою його професіоналізму, оскільки у загальнонауковому значенні потенціал (від лат. potencia – узагальнена здатність, можливість, сила) розуміється як «наявність засобів, запасів, джерел, що можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певної мети, здійснення планів, вирішення певних завдань окремою особою, суспільством, державою» або як реальна можливість, яка є «єдністю внутрішньої змістовності і енергії здійснення, переходом актуальної можливості у дійсність» (Мурсамітова, Матліна, 2010). У структурі особистості потенціал постає як індивідуальна система особливим чином організованих внутрішніх та зовнішніх ресурсів, що забезпечують різноманіття можливих векторів його розвитку і трансформації в процесі життєдіяльності. Через це, потенціал особистості, відіграючи роль динамічної домінанти, яка завдає спрямованість процесу її розвитку, відображує три рівні зв'язків і відносин:

– висвітлює минуле, являючи собою сукупність властивостей, накопичених в процесі її становлення і обумовлюючих її можливість щодо виконання певних функцій і соціально-професійних ролей;

– характеризує наявний стан практичного застосування і використання розвинених здібностей, вмінь і навичок;

– орієнтує на майбутнє, тобто на подальший саморозвиток та самовдосконалення, оскільки у процесі будь-якої діяльності її суб'єкт не лише реалізує свої наявні здібності, а й набуває нові сили і властивості (Остапенко, 2013: 90).

Отже, творчий потенціал як інтегральна характеристика особистості, конкретизує її здатність генерувати нові форми поведінки та діяльності, використовуючи ті можливості, які відкриваються їй у складній динаміці ціннісно-смислових вимірів її освітнього, життєвого та професійного простору. Одночасно творчий потенціал забезпечує відповідний режим саморозвитку особистості на основі її перетворювального ставлення до реальної дійсності; відкритості до сприйняття альтернативних точок зору та креативних ідей, самостійного їх генерування; вияву готовності до пошуку й реалізації оригінальних та нестандартних рішень; прагнення до самоактуалізації й творчої самореалізації. Це пов'язано з тим, що характерними ознаками творчого потенціалу особистості є:

– задатки і схильності, що виявляються у підвищеній чутливості, певній вибірковості, перевагах, а також динамічності психічних процесів; інтереси, їх спрямованість, частота і систематичність виявів, домінування пізнавальних інтересів; цікавість, прагнення розв'язання і пошуку проблем, схильність створювати нове;

– швидкість у засвоєнні нової інформації, утворення асоціативних масивів; схильність до постійних порівнянь, співставлень, вироблення еталонів для подальшого відбору; вияв загального інтелекту – схоплювання, розуміння, швидкість оцінювання і вибору шляху рішення, адекватність дій;

– емоційна забарвленість окремих процесів, емоційне ставлення, вплив почуттів на суб'єктивну оцінку, вибір, перевагу тощо; наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працелюбність, систематичність у роботі, сміливе прийняття рішень;

– креативність як здатність комбінувати, знаходити аналогії, реконструювати, бачити зміни варіантів, економічність у рішеннях, раціональне використання засобів, часу;

– інтуїтивізм як схильність до надшвидких оцінок, рішень, прогнозів та більш гнучкого оволодіння технікою праці, майстерністю; вироблення особистісних стратегій і тактик у розв'язанні нових і специфічних проблем, знаходженні виходу зі складних, нестандартних ситуацій (Моляко, 1995: 38–40).

Означене вище свідчить про те, що формування та реалізація творчого потенціалу є залежними від внутрішніх чинників, серед яких основоположне значення мають природні передумови (загальна обдарованість, задатки); досвід (знання, вміння та навички); характерологічні особливості (самостійність, ініціативність, вольові якості); мотивація (цілепокладання, самопрограмування, саморегуляція) (Чаплигін, 1999: 127).

Оскільки особливістю музичного мистецтва є відображення реальної дійсності в художньо-образній формі, то змістова характеристика творчого потенціалу суб'єкта музичної діяльності є невід'ємною складовою цілісного й гармонійного розвитку його особистості як носія музичної культури. В означеному контексті творчий потенціал являє собою універсальну характеристику професійного музиканта, змістовна визначеність якої виявляється в його художньо-творчій діяльності шляхом прирощення як матеріально-духовних цінностей, так і демонстрації способів успішної професійної самореалізації завдяки ефективному використанню наявних інтелектуально-креативних, психофізичних, емоційно-вольових, морально-духовних та художньо-естетичних ресурсів.

Будучи властивим суб'єкту музичної культури, творчий потенціал, пронизуючи різні явища музично-творчої практики, характеризується таким комплексом його особливостей, що забезпечує змістовно-якісний рівень його професійної музичної (композиторської, виконавської, музикознавчої) діяльності. При цьому, специфічними й найважливішими психічними функціями, що зумовлюють становлення й розвиток творчого потенціалу суб'єкта професійної музичної діяльності як професійного музиканта є: сприйняття (чуттєва фіксація образів дійсності, особлива здатність «слухання світу», бачення картини буття), пам'ять (збереження та акумуляція отриманої інформації), увага (спрямованість та зосередженість на одержанні та опрацюванні інформації, концентрація у творенні та сприйнятті світу і мистецтва), художньо-образне мислення (усвідомлення потоку інформації, а також трансформація відчуттів і сприйняття в іншу якість; оперування образами), фантазія як особливий тип переживання, конструювання нових образів, не пов'язаних з дійсністю; вільна трансформація вихідного матеріалу (Кулка, 2014: 110–116).

Висновки. Згідно передового музично-педагогічного досвіду, професійна підготовка в єдності провідних складових (музично-теоретична, музикознавча, інструментально-виконавська, музично-педагогічна) виступає провідним засобом формування й розвитку творчого потенціалу суб'єктів музичної культури, оскільки розгортає свою сутність як цілеспрямований та спеціально організований процес актуалізації їхніх мотиваційно-ціннісних, емоційно-вольових, когнітивних, операційних та рефлексивних художньо-творчих можливостей. Значне підвищення її ефективності вимагає не тільки оновлення дидактичних стратегій, але й переорієнтації традиційних підходів до проектування й організації навчання фахових дисциплін здобувачів музичної освіти на інноваційні, які в більшій мірі враховують докорінно нові цивілізаційні виклики, що вимагають від них вияву найвищих рівнів розвитку інтелектуально-творчих здібностей та креативних якостей. Пошуки таких підходів ґрунтуються на визнанні статусу студента-музиканта як автономного й незалежного суб'єкта творчої співпраці, в процесі якої суб'єктність знаходить відображення в усвідомленні ним особистісного смислу власної професійної самореалізації як творця музичної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуральник Н.П. Українська фортепіанна школа XX століття у контексті розвитку теорії і практики музичної освіти: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01. Київ, 2008. 503 с.

2. Земцовский И. Человек музицирующий – человек интонирующий – человек артикулирующий. *Новый круг*, 1992. № 1. С. 84–86.

3. Коновалова І. Ю. Феномен композитора в європейській музичній культурі XX століття: особистісні та діяльнісні аспекти: дис. ... доктора мистецтвознавства / 26.00.01. Київ, 2016. 650 с.

4. Кулка И. Психология искусства / Пер. с чешск. Харьков: Изд-во Гуманитарный центр: Олива И.В., 2014. 560 с.

5. Моляко В.А. Психологические проблемы творческой одарённости. Київ: Наукова думка, 1995. 52 с.

6. Мурсамітова І.А., Матліна О.В. Розвиток творчого потенціалу особистості засобами мистецтва як умова її професійної спрямованості. URL: http://www.confcontact.com/20102911/5_mursam.htm (дата звернення: 12.11.2022).

7. Остапенко Н. І. Творчий потенціал особистості у контексті проблем сучасної освіти. *Актуальні питання мистецької педагогіки*. Хмельницький: ХГПА, 2013. Вип. 2. С. 88–91.

8. Чаплигін О.К. Творчий потенціал людини: від становлення до реалізації (соціально-філософський аналіз). Харків: Основа, 1999. 277 с.

9. Ці Сянбо. Формування художньо-творчого потенціалу бакалаврів музичного мистецтва: дис. ... канд. пед. наук /13.00.02. Київ, 2016. 190 с.

10. Bartel C. Musical thought and compositionality. *Postgraduate Journal of Aesthetics,* Vol. 3, N 1, April 2006. Pp. 25–36.

11. Fiske H. E. Music and Mind: Philosophical Essays on the Cognition and Meaning of Music. Lewiston, N.Y., USA : E. Mellen Press, 1990. 180 p.

12. Levinson J. Musical Thinking. *Midwest Studies*, 2003. №27. Pp. 59–68.

REFERENCES

1. Huralnyk N.P. Ukrayinska fortepiannay shkola XX stolittya u konteksti rozvytku teoriyi i praktiky muzychnoyi osvity [The Ukrainian piano school of the 20th century in the context of the development of the theory and practice of music education]. Thesis of the Doctor of Pedagogical Sciences: 13.00.01. Kyiv, 2008. 503 p. [in Ukrainian].

2. Zemtsovskiy I. Chelovek muzitsiruyushchiy – chelovek intoniruyushchiy – chelovek artikuliruyushchiy [A man who plays music – a man who intones – a man who articulates]. *New circle*, 1992. N 1. Pp. 84–86 [in Russian].

3. Konovalova, I. Y. Fenomen kompozytora v yevropeys′kiy muzychniy kul′turi [The phenomenon of the composer in the European musical culture of the 20th century: personal and activity aspects]. Thesis of a Doctor of Art History: 26.00.01. Kyiv, 2016. 650 p. [in Ukrainian].

4. Kulka I. Psikhologiya iskusstva [Psychology of Art] Translation from Czech. Kharkiv: Publishing House Humanitarian Center: Oliva I.V., 2014. 560 p. [in Russian].

5. Molyako V.A. Psikhologicheskiye problem tvorcheskoy odaronnosti [Psychological problems of creative giftedness]. Kyiv: Naukova Dumka, 1995. 52 p. [in Russian].

6. Mursamitova, I.A., & Matlina, O.V. Rozvytok tvorchoho potentsialu osobystosti zasobamy mystetstva yak umova yii profesiinoi spriamovanosti [Development of creative potential of the person by means of art as a condition of its professional orientation]. URL: http://www.confcontact.com/20102911/5_mursam.htm [in Ukrainian].

7. Ostapenko N.I. Tvorchyi potentsial osobystosti u konteksti problem suchasnoi osvity [Creative Potential of a Personality in the Context of the Problems of Modern Education]. *Current issues of art pedagogy*, 2013. № 2. Pp. 88–91 [in Ukrainian].

8. Chaplyhin O.K. Tvorchyy potentsial lyudyny: vid stanovlennya do realizatsiyi [Human creative potential: from formation to realization (socio-philosophical analysis)]. Kharkiv: Osnova, 1999. 277 p. [in Ukrainian].

9. Tsi Syanbo. Formuvannya khudozhn′o-tvorchoho potentsialu bakalavriv muzychnoho mystetstva [Formation of the artistic and creative potential of a bachelor of musical art]. Thesis of the Doctor of Pedagogical Sciences: 13.00.02. Kyiv, 2016. 190 p. [in Ukrainian].

10. Bartel C. Musical thought and compositionality. *Postgraduate Journal of Aesthetics,* Vol. 3, N 1, April 2006. Pp. 25–36.

11. Fiske H. E. Music and Mind: Philosophical Essays on the Cognition and Meaning of Music. Lewiston, N.Y., USA : E. Mellen Press, 1990. 180 p.

12. Levinson J. Musical Thinking. *Midwest Studies*, 2003. № 27. Pp. 59–68.